

Сидорова А.В.,

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної статистики
Донецького національного університету

Жмайло М.А.,

аспірант кафедри економічної статистики
Донецького національного університету

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Досліджено особливості споживчого кредитування в регіонах України на основі кластерного аналізу. Для формування кластерів використано систему економічних показників потенціалу споживчого кредитування. Розроблено рекомендації щодо розвитку споживчого кредитування з урахуванням особливостей кожного кластера.

The features of the consumer lending of regions of Ukraine are investigated on the basis of cluster analysis. The system of economic indicators of the consumer lending potential is used for the clusters formation. The recommendations for development of the consumer lending are developed taking into account the features of each cluster.

Ключові слова: споживче кредитування, регіональний потенціал споживчого кредитування, кластери, кластерний аналіз.

Період 2002—2008 рр. у розвитку українського ринку банківських послуг можна назвати успішним і ефективним. Він характеризувався підвищенням фінансової стабільності вітчизняної банківської системи, залученням у її діяльність іноземного капіталу, підвищенням конкурентоспроможності банків на внутрішньому й зовнішньому ринках, зростанням значення банківської системи для соціально-економічного розвитку України. Крім того, з 2003 р. НБУ дозволив комерційним банкам кредитувати фізичних осіб у іноземній валюті. Як результат, обсяги кредитів, виданих населенню, того року зростали втричі швидше, ніж юридичним особам¹. Високі темпи розвитку вітчизняного банківського сектору підтверджують показники кредитної діяльності банків (табл. 1).

Споживче кредитування почало розвиватися в Україні з початку 2000 р., тобто фактично воно існує трохи більше 10 років. У середньому за цей період приріст кредитування склав 36,4 %, тоді як кредитування домогосподарств — 56,5 %, що свідчить про популярність і необхідність існування кредитування домашніх господарств.

Згідно з Методологічним коментарем НБУ, під сектором “домашні господарства” маються на увазі найняті робітники, працевдавці, самостійно зайняті

¹ Вороненко Д., Пищулин А. Бизнес Нейро-Системы: банковская аналитика в потребительском кредитовании // Банкирь. — 2005. — № 1 (11). — С. 50—52: [Електр. ресурс]. — http://www.banksinfo.kiev.ua/files/bank11/11_50-52.pdf.

Таблиця 1. Динаміка розвитку кредитної діяльності банків України в 2002—2010 рр.

Рік	Кредити надані, млрд грн		Частка кредитів домогосподарствам у загальному обсязі кредитування, %
	усього	у т. ч. кредити домогосподарствам	
2002	46,7	3,7	7,9
2003	73,4	9,9	13,5
2004	97,2	16,1	16,6
2005	156,4	35,7	22,8
2006	269,7	82,0	30,4
2007	485,5	160,4	33,0
2008	792,4	280,5	35,4
2009	747,3	241,2	32,3
2010	732,8	209,5	28,6

Джерело: розраховано за даними НБУ (<http://www.bank.gov.ua/Statist/elbul.htm>).

працівники, одержувачі пенсій, доходу від власності та інших трансфертів². Отже, під кредитуванням сектору домогосподарств потрібно розуміти кредитування фізичних осіб. Обсяги кредитування домогосподарств щорічно збільшувалися й уже на кінець 2010 р. перевищували показник 2002 р. майже в 57 разів.

Кредитування фізичних осіб здійснюють не лише комерційні банки, а й кредитні спілки, щоправда частка цих установ є незначною. На кінець 2010 р. в Україні функціонувало 659 кредитних спілок³. Сума виданих ними кредитів фізичним особам становила 3,4 млрд грн, тобто лише 1,6 % загальної суми виданих банківських споживчих кредитів. З огляду на це в статті проаналізовано споживче кредитування домогосподарств виключно комерційними банками.

Національний ринок споживчого кредитування за складом не однорідний. Обсяг наданих споживчих кредитів відрізняється навіть у регіональному розрізі. Особливості економічного розвитку властиві кожному з регіонів України залежно від їх географічного положення, розміщення продуктивних сил та інших чинників. Кластерний аналіз дає змогу об'єднати регіони в порівняно однорідні групи за декількома ознаками.

Уперше термін “кластерний аналіз” вжив Р. Трайон у книзі “Cluster Analysis” (1939 р.)⁴. У цій праці Трайон застосував кластеризацію для дослідження психіки людини. Проте завдяки можливості практичного використання кластеризації в аналізі всіх сфер життєдіяльності вона стала одним із ефективних методів дослідження в економіці. Кластерний аналіз дає змогу формувати класи об'єктів та на їх основі розробляти управлінські рішення безпосередньо для кожної групи.

² Методологічний коментар НБУ: [Електр. ресурс]. — [http://www.bank.gov.ua/Statist/Electronic %20bulletin/7-Методологічний%20коментар.pdf](http://www.bank.gov.ua/Statist/Electronic%20bulletin/7-Методологічний%20коментар.pdf).

³ Офіційний сайт Програми захисту вкладів: [Електр. ресурс]. — <http://www.pzv.net.ua>.

⁴ *Tryon R.C. Cluster Analysis.* — N.Y.: McGraw-Hill, 1939. — 347 p.

Вивченню кластерів у зарубіжній літературі присвячено праці В. Івантера, В. Кондратьєва, І. Манделя, М. Портера⁵. Серед вітчизняних розробників наукової концепції кластерів варто відзначити Є. Безвушко, М. Войнаренка, С. Соколенка⁶ та ін. Утім, кластеризації об'єктів безпосередньо для ринку споживчого кредитування приділено недостатню увагу.

Метою статті є виявлення особливостей споживчого кредитування на основі кластерного аналізу для розробки управлінських рішень щодо використання його потенціалу в регіонах України.

Сучасний економічний словник визначає потенціал як засоби, запаси, джерела, що є в наявності, котрі можуть бути мобілізовані, пушені в хід, використані для досягнення певної мети, здійснення плану, розв'язання якогось завдання⁷. Звідси випливає, що під *регіональним потенціалом споживчого кредитування* треба розуміти кошти й джерела, що є в банках та можуть задовольнити попит на споживчий кредит із боку населення.

У цій статті об'єктами класифікації для кластерного аналізу є регіони України. В ролі характеристик споживчого кредитування виступають економічні показники, які визначають потенціал споживчого кредитування. Найважливішими з них є такі: середня заробітна плата одного штатного працівника, грн; чисельність зайнятих у віці 15—70 років, тис. осіб; процентна ставка за користування споживчим кредитом, %; обсяг залучених депозитів домогосподарств, млн грн; процентна ставка за депозитами, %; імпорт, млн дол. США; індекс споживчих цін (ІСЦ) на предмети домашнього вжитку, побутову техніку та поточне утримання житла, %; заборгованість із виплати заробітної плати, млн грн.

Головним чинником при визначенні банком суми споживчого кредиту й водночас джерелом його погашення є заробітна плата позичальника. Втім, відомо, що розмір заробітної плати варіює по регіонах. Так, у 2010 р. мінімальна середня місячна зарплата штатного працівника в Чернігівській області становила 1951 грн, а максимальна в Києві — 4174 грн (табл. 2). Регіональні відмінності в зарплаті свідчать про неоднаковий рівень добробуту населення в регіонах, а отже й про різні потреби в споживчому кредиті. Зокрема, в столиці найбільша густота населення: тут зосереджені головні офіси багатьох підприємств і організацій, увесь адміністративно-управлінський апарат держави.

Заборгованість із виплати зарплати в 2010 р. також варіювалася в регіональному розрізі. За даними Державної служби статистики України, в 2010 р. максимальний розмір заборгованості з виплати заробітної плати в розрахунку на одного зайнятого був зафіксований у Кіровоградській області (137,8 грн). Саме тому обсяг

⁵ Портер М. Международная конкуренция. — М.: Междунар. отношения, 1993. — 896 с.

⁶ Соколенко С.И. Производственные системы глобализации: Сети. Альянсы. Партнерства. Кластеры. Украинский контекст. — К.: Логос, 2002. — 645 с.

⁷ Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. — 5-е изд., перераб. и доп. — М.: ИНФРА-М, 2006. — 495 с.

залучених депозитів у цій області один із мінімальних по Україні (2281,2 грн на одну особу населення). Найнижчу заборгованість у розрахунку на одного зайнятого зафіксовано в Чернівецькій області (8,2 грн)⁸. У даному регіоні найменше зайнятих, цим і пояснюється така заборгованість із виплати зарплати.

Важливою умовою надання споживчого кредиту є наявність офіційного місця роботи позичальника. Безробітним позичальникам банки відмовляють у видачі кредиту через їхню неплатоспроможність. Чим більше в регіоні зайнятих, тим потенційно вищим може бути попит на споживчі кредити. Найвища чисельність зайнятого населення в 2010 р. відзначалась у Донецькій області (1,9 млн осіб), а найнижча — в Чернівецькій (0,4 млн осіб)⁹.

Регіони відрізняються за структурою міського й сільського населення, що багато в чому визначає вид зайнятості позичальників, а інколи й узагалі наявність місць для працевлаштування. Там, де переважає сільське населення (здебільшого це західні області), значно важче знайти роботу. В 2010 р. у середньому по країні на кожні 100 осіб наявного населення припадало 44 зайнятих. У західних областях це співвідношення було нижчим від середнього по країні. Так, у Івано-Франківській області на 100 осіб наявного населення припадало 38 зайнятих, у Рівненській і Тернопільській областях — 40, у Волинській, Сумській і Чернівецькій — 41¹⁰.

За наявності місця роботи й зарплати важливу роль для позичальника відіграє процентна ставка за користування споживчим кредитом, яка є ціною запозичених коштів. На ринку споживчого кредитування, як і на будь-якому іншому, ціна на товар зростає в разі підвищення попиту, й навпаки. Попит на кредит також варіюється залежно від регіону, що зумовлене відмінностями в доходах, рівні зайнятості громадян тощо. Наприклад, у 2010 р. у Волинській і Закарпатській областях були відзначені максимальна й мінімальна процентні ставки за користування споживчим кредитом — 30,8 і 23,8 % відповідно¹¹. Варіація процентної ставки є незначною, втім, у кожному регіоні вона встановлюється індивідуально. Вирішальне значення при цьому має рівень конкуренції між банками в регіональному аспекті.

Одним із головних ресурсів кредитування, у т. ч. споживчого, є залучені кошти фізичних осіб, тобто депозити. На них також установлюється ціна, проте, судячи з даних НБУ, її високий рівень не забезпечує великого припливу коштів із боку населення. Так, у 2010 р. найвища процентна ставка за депозитами спостерігалася в Чернігівській області (11,7 %), а найбільший обсяг залучених депозитів — у Києві (70 944 млн грн). Це свідчить про те, що українські банки не мають достатньої

⁸ Розраховано авторами за даними Держслужби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>).

⁹ Офіційний сайт Держслужби статистики України: [Електр. ресурс]. — <http://www.ukrstat.gov.ua>.

¹⁰ Розраховано авторами за даними Держслужби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>).

¹¹ Офіційний сайт Національного банку України: [Електр. ресурс]. — <http://www.bank.gov.ua>.

Таблиця 2. Показники, що формують потенціал споживчого кредитування

Region	Обсяг споживчого кредитування, млн грн	Середня зарплата штатного працівника, грн	Чисельність зайнятих у віці 15–70 років, тис. осіб	Процентна ставка за споживчим кредитом, %	Обсяг залучених депозитів домогосподарств	
					усього, млн грн	на одну особу населення, грн
АР Крим	4 104	2 290	901,3	29,8	10 364	5 279,9
Вінницька обл.	2 031	2 063	695,7	29,7	4 570	2 786,9
Волинська обл.	1 982	1 995	435,4	30,8	3 109	2 997,8
Дніпропетровська обл.	9 613	2 654	1 546,4	30,3	24 178	7 253,3
Донецька обл.	8 212	2 955	1 965,0	26,3	25 336	5 723,1
Житомирська обл.	1 755	2 133	558,8	30,0	3 289	2 573,8
Закарпатська обл.	2 435	2 262	530,6	23,8	2 607	2 089,6
Запорізька обл.	3 348	2 556	826,8	30,3	8 822	4 902,5
Івано-Франківська обл.	2 801	2 217	535,5	29,8	4 131	2 994,3
Київська обл.	11 277	2 647	746,1	24,0	23 648	13 769,7
Кіровоградська обл.	1 351	2 062	433,9	27,3	2 301	2 281,2
Луганська обл.	2 535	2 631	1 021,2	25,4	7 076	3 092,9
Львівська обл.	4 370	2 252	1 091,8	27,5	14 461	5 685,7
Миколаївська обл.	2 674	2 511	537,0	29,7	4 480	3 789,5
Одеська обл.	7 149	2 415	1 047,5	24,7	15 475	6 480,6
Полтавська обл.	2 181	2 557	646,0	30,2	6 939	4 670,2
Рівненська обл.	1 653	2 359	466,8	28,8	2 991	2 594,8
Сумська обл.	1 309	2 141	487,1	27,0	3 540	3 051,9
Тернопільська обл.	1 493	2 041	435,4	30,3	3 102	2 863,7
Харківська обл.	6 695	2 398	1 249,4	26,1	14 096	5 121,7
Херсонська обл.	2 199	2 060	486,5	27,6	3 460	3 182,5
Хмельницька обл.	2 591	2 159	578,8	27,7	4 203	3 169,9
Черкаська обл.	1 774	2 064	562,1	29,6	4 751	3 699,9
Чернівецька обл.	1 875	2 086	379,0	27,8	2 647	2 927,4
Чернігівська обл.	1 189	1 951	478,9	28,7	3 277	2 988,6
м. Київ	33 832	4 174	1 389,3	24,0	70 944	25 333,5
м. Севастополь	513	2 712	181,3	29,8	1 295	3 400,7

Джерело: складено за даними Держслужби статистики (<http://www.ukrstat.gov.ua>) та

довіри з боку населення. Навіть установлюючи найпривабливішу, тобто високу, процентну ставку за депозитами, банк не може напевне розраховувати на стрімкий приплив коштів. Аналогічна ситуація з мінімальною процентною ставкою: в 2010 р. вона була відзначена в Закарпатській і Херсонській областях (8,7 %), а мінімальний обсяг залучених коштів — у Севастополі (1295 млн грн)¹².

Споживчі кредити найчастіше витрачаються на придбання побутової техніки, виробників якої в Україні бракує. І чим більше товарів завозиться в країну,

¹² Офіційний сайт Національного банку України: [Електр. ресурс]. — <http://www.bank.gov.ua>.

в регіонах України, за 2010 р.

Процентна ставка за депозитами, %	Імпорт, млн дол. США	ІСЦ на предмети домашнього вжитку, побутову техніку, поточне утримання житла, %	Заборгованість із виплати зарплати		Кількість наявного населення, тис. осіб	Чисельність зайнятих на 100 осіб наявного населення, осіб
			усього, млн грн	у розрахунку на одного зайнятого, грн		
9,3	326,7	100,4	70,8	78,5	1 962,9	45
10,1	344,7	99,6	18,5	26,6	1 639,8	42
10,8	571,5	100,2	13,7	31,5	1 037,1	41
10,6	5 387,7	100,7	23,2	15,0	3 333,4	46
10,1	3 067,6	100,3	233,5	118,8	4 427,0	44
10,6	428,3	100,0	25,3	45,3	1 277,9	43
8,7	1 348,6	100,0	13,0	24,5	1 247,6	42
10,2	1 363,0	100,3	52,2	63,1	1 799,5	45
9,9	652,0	100,2	8,0	14,9	1 379,6	38
9,1	3 018,1	100,5	24,4	32,7	1 717,4	43
11,1	187,5	100,1	59,8	137,8	1 008,7	43
9,9	1 119,0	100,7	110,1	107,8	2 287,8	44
9,7	2 028,3	100,2	64,1	58,7	2 543,4	42
10,3	866,1	100,0	56,7	105,6	1 182,2	45
8,8	3 520,3	100,4	26,7	25,5	2 387,9	43
11,0	1 066,2	100,1	26,3	40,7	1 485,8	43
9,9	438,1	100,2	8,3	17,8	1 152,7	40
10,0	469,9	100,2	45,0	92,4	1 159,9	41
9,2	209,8	100,2	8,3	19,1	1 083,2	40
10,0	1 834,1	100,1	127,9	102,4	2 752,2	45
8,7	161,2	100,6	17,2	35,4	1 087,2	44
9,6	459,4	99,3	18,7	32,3	1 325,9	43
9,4	378,4	100,2	19,2	34,2	1 284,1	43
9,0	113,1	99,9	3,1	8,2	904,2	41
11,7	380,7	100,2	21,4	44,7	1 096,5	43
9,1	25 941,9	100,3	114,4	82,3	2 800,4	49
9,3	63,6	100,1	8,3	45,8	3 80,8	47

Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

тим потенційно більше їх може бути продано в кредит. У 2010 р. максимальний обсяг споживчих кредитів на одну особу населення сягнув 12 081,1 грн та був виданий у Києві. При цьому максимум імпорту на одну особу населення був зафіксований також у даному регіоні (9263,6 дол. США). Найнижчим цей показник був у Чернівецькій області — 125,1 дол.¹³. До речі, в названій області найменша чисельність зайнятого населення, а отже, попит на споживче кредитування не високий.

¹³ Офіційний сайт Держслужби статистики України: [Електр. ресурс]. — <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Зміни цін на товари й тарифів на послуги також впливають на попит населення на споживчий кредит. У 2010 р. індекс споживчих цін (ІСЦ) на предмети домашнього вжитку, побутову техніку та поточне утримання житла перебував у межах від 99,3 % у Хмельницькій до 100,7 % у Дніпропетровській і Луганській областях¹⁴. Утім, незважаючи на найбільший ІСЦ, Дніпропетровська область, за даними НБУ, в 2010 р. була в числі лідерів за обсягом виданих споживчих кредитів. Це свідчить про те, що зростання цін не є вирішальним чинником для населення щодо того, чи брати кредит на споживчі потреби.

Для досягнення поставленої мети регіони України було згруповано. На основі пакета прикладних програм “Statistica 8.0” їх розбито на кластери з урахуванням відібраних економічних показників (X1—X8). Алгоритм методу кластерного аналізу складається з декількох етапів¹⁵. На першому етапі, коли кожним регіоном є окремий кластер, розбіжність між ними розраховується за формулою Евклідової відстані:

$$\rho_{ij} = \sqrt{\sum_{l=1}^m (x_{il} - x_{jl})^2},$$

де x_{il} , x_{jl} — значення l -тої ознаки на i -тому й j -тому об'єктах; $l = \overline{1, m}$;
 m — кількість ознак.

На другому етапі декілька об'єктів об'єднуються в новий кластер. Відстань між двома кластерами визначається відстанню між двома найближчими об'єктами в різних кластерах. У результаті кластери, отримані таким чином, об'єднуються лише окремими елементами, які випадково виявилися ближчими один до одного. Таким методом є ієрархічний агломеративний, тобто “об'єднуючий”, метод.

Регіональний розвиток економіки та, зокрема, споживчого кредитування відбувається нерівномірно, що підтвердила проведена кластеризація. Групування регіонів показало: Київ є монокластером, так званим аномальним регіоном, інші регіони об'єднані в один кластер. Відмінність Києва від інших регіонів України зумовлена передусім особливим положенням міста, вищим рівнем життя населення, а також тим, що в ньому зосереджений управлінський і адміністративний апарати держави. Практично за всіма досліджуваними економічними показниками столиця лідирує серед регіонів України. Для побудови якіснішої дендрограми регіонів необхідно виключити Київ як регіон, котрий займає особливе положення в країні. Решту регіонів згруповано в 4 кластери (рис.).

Отримані результати розподілу регіонів на однорідні кластери наведено в табл. 3.

¹⁴ Офіційний сайт Національного банку України: [Електр. ресурс]. — <http://www.bank.gov.ua>.

¹⁵ Ілюстрований самовчитель по SPSS: [Електр. ресурс]. — <http://www.hardline.ru/selfteachers/Info/Mathematic/SPSS/index.html>.

Міжкластерна
відстань

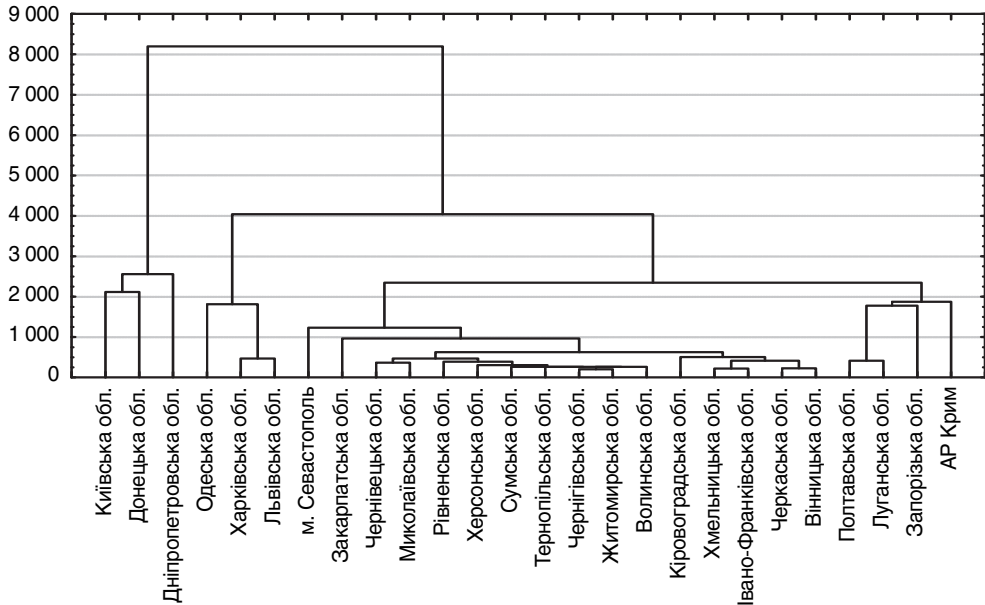

Рис. Ієрархічна дендрограма кластеризації регіонів України за 2010 р. (без м. Києва)

Таблиця 3. Розподіл регіонів України за кластерами

Кластер 1	м. Київ
Кластер 2	Київська, Донецька, Дніпропетровська області
Кластер 3	Одеська, Харківська, Львівська області
Кластер 4	м. Севастополь, Закарпатська, Чернівецька, Кіровоградська, Рівненська, Херсонська, Тернопільська, Сумська, Чернігівська, Житомирська, Волинська, Миколаївська, Хмельницька, Івано-Франківська, Черкаська, Вінницька області
Кластер 5	Полтавська, Луганська, Запорізька області, АР Крим

Однорідність регіонів за обраними економічними показниками зумовлює однорідність (однотипність) регіональної політики із забезпечення підвищення обсягів споживчого кредитування. Водночас аналіз кожного чинника дає змогу конкретизувати напрями й механізми регіональної кредитної політики.

Для першого кластера характерні високі значення більшості показників, які використовувалися в аналізі. Київ є регіоном-лідером у банківському секторі, в т. ч. на ринку споживчого кредитування. В листі НБУ “Про тенденції розвитку банківської системи Київського регіону” від 24.02.2011 зазначено, що на 1 січня 2011 р. 68,7 % сукупних активів українських банків припадало на банки Києва й Київської області¹⁶. У 2010 р. обсяг виданих споживчих кредитів у столиці був найбільшим серед регіонів України та становив 33,8 млрд грн, або 27,5 % загального

¹⁶ Український бізнес-ресурс: [Електр. ресурс]. — <http://ubr.ua/finances/banking-sector/kyivskie-banki-70-bankovskogo-sektora-ukrainy-7954>.

обсягу споживчого кредитування¹⁷. Є підстави стверджувати, що Київ використовує всі можливі ресурси (потенціал) із нарощування обсягів споживчого кредитування.

До складу другого (промислового) кластера увійшли Київська, Донецька й Дніпропетровська області. Дві останні області є локомотивами вітчизняної економіки, великими промисловими центрами. У 2010 р. тут зафіксована найбільша чисельність наявного населення в Україні, а також зайнятих у віці 15—70 років. Розмір середньої місячної зарплати був вищий за середній по країні (2629 грн): у Київській області — на 18, Дніпропетровській — на 25, Донецькій — на 326 грн. Обсяги депозитів на одну особу населення та імпорту в областях цього кластера були найвищими в державі. Крім того, в областях другого кластера найбільша кількість зареєстрованих банків. На 01.04.2011 у Київській області зареєстровано 113, Донецькій — 11 і Дніпропетровській — 13 банків¹⁸. Отже, обсяги споживчого кредитування в цих областях були найвищими в Україні. Даний кластер складається з економічно розвинених областей, котрі за багатьма показниками вигідно вирізняються з-поміж інших регіонів. Це дає змогу розробляти однакові для всіх трьох областей управлінські рішення щодо нарощування обсягів споживчого кредитування (табл. 4).

Таблиця 4. Управлінські заходи для областей другого кластера

Управлінські заходи	Джерела реалізації	Мета
Підвищення рівня зайнятості населення	Створення робочих місць у результаті модернізації базових видів діяльності (вугільної промисловості, машинобудування, металургії) Зміцнення існуючих та створення нових бізнес-зв'язків між областями цього кластера, а також із м. Києвом	Збільшити обсяги споживчого кредитування та перейти або максимально наблизитися до першого кластера
Збільшення розміру середньої місячної заробітної плати	Нарощення обсягів експорту виробленої промислової продукції Залучення іноземних інвесторів	
Зменшення імпорту побутової техніки	Розвиток вітчизняного виробництва побутової техніки	

Третій кластер представлено також трьома областями: Одеською, Харківською та Львівською. Цікаво, що вони значно відокремлені одна від одної географічно. Отже, розташування регіону не є вирішальним чинником його економічного розвитку. Можна припустити, що об'єднання цих трьох областей у один кластер зумовлене, зокрема, розвитком у них туризму. До того ж вони мають спільний кордон не лише з регіонами України, а й із іншими країнами. Отже, областям цього кластера необхідно розвивати існуючі ділові зв'язки та налагоджувати нові (табл. 5). Така співпраця допоможе збільшити експорт та імпорт товарів і послуг, а також забезпечить українським громадянам зайнятість, що позитивно позначиться на національному споживчому кредитуванні.

¹⁷ Офіційний сайт Національного банку України: [Електр. ресурс]. — <http://www.bank.gov.ua>.

¹⁸ Там само.

Таблиця 5. Управлінські заходи для областей третього кластера

Управлінські заходи	Джерела реалізації	Мета
Підвищення рівня зайнятості населення	Встановлення нових та розвиток існуючих ділових зв'язків із іншими країнами Активний розвиток туристичної діяльності в Одеській і Львівській областях	Збільшити обсяги споживчого кредитування та перейти або максимально наблизитися до другого кластера
Забезпечення економічного зростання	Підтримка на мікро- й макрорівні промислового й аграрного напрямів розвитку областей	

Станом на 01.04.2011 кількість зареєстрованих банків у Одеській і Харківській областях була однаковою та становила 9 од. Завдяки цьому було забезпечено значні обсяги кредитування фізичних осіб. У Львівській області зареєстровано лише 4 банки, тому обсяг споживчого кредитування тут у 1,5 і 1,6 раза нижчий, ніж у Харківській і Одеській областях відповідно. Крім того, у Львівській області два банки з 4-х зареєстрованих із іноземним капіталом — Кредобанк (Польща) та Фольксбанк (Австрія). Вони залучили депозитів від населення на суму 14,5 млрд грн, що на 365 млн грн більше, ніж у Харківській області, де функціонувало 9 банків, із яких лише один зі 100-відсотковим іноземним капіталом — Укрсиббанк (Франція)¹⁹.

Як видно, більшу довіру в населення України викликають банки з іноземним капіталом. Якщо довіра до національних банків і надалі знижуватиметься, вітчизняний банківський сектор цілком опиниться під впливом іноземних банків, що, у свою чергу, призведе до фінансової залежності всієї країни. Отже, українським банкам потрібно передусім повернути довіру громадян. Утім, самотужки зробити це їм дуже важко. Необхідна підтримка з боку держави, яка повинна проводити цілеспрямовану політику на зниження рівня інфляції, стабілізацію курсу національної валюти, поліпшення роботи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, збільшення доходів населення і підприємств, контроль інформації в ЗМІ.

З огляду на вигідне географічне положення Львівської й Одеської областей пріоритетним напрямом розвитку для них можна визначити туристичну діяльність. Приплив туристів сприятиме економічному зростанню цих регіонів, а отже, підвищенню купівельної спроможності їхніх жителів, попиту на товари, послуги та споживчий кредит. До речі, економіко-географічне положення Харківської області є не менш вигідним. Вона межує з вугільно-металургійною базою Донбасу та Придніпров'я, що стимулює розвиток машинобудування й металообробки. Крім того, сусідство з високорозвиненими регіонами Росії визначає розвиток підприємств АПК. Тому одним із головних управлінських заходів збільшення потенціалу споживчого кредитування є підтримка як на мікро-, так і на макрорівні промислового й аграрного напрямів розвитку області. Ця підтримка

¹⁹ Офіційний сайт Національного банку України: [Електр. ресурс]. — <http://www.bank.gov.ua>.

включає укладення довготривалих взаємовигідних угод про співпрацю підприємств Харківської області з іншими регіонами та сусідніми країнами. Таке партнерство забезпечить високий рівень зайнятості в регіоні, що, безумовно, позитивно позначиться на обсягах споживчого кредитування. Результатом розвитку Харківської області стане її перехід у другий кластер, що неодмінно сприятиме зростанню добробуту населення.

Найбільша група (із 16-ти регіонів) входить до четвертого кластера. Причому переважна їх кількість зосереджена на Заході України. Для багатьох із цих регіонів характерні так звані середні соціально-економічні показники, в т. ч. у банківському секторі. З метою стимулювання споживчого кредитування в регіонах даного кластера потрібно розв'язати декілька завдань (табл. 6).

Таблиця 6. Управлінські заходи для областей четвертого кластера

Управлінські заходи	Джерела реалізації	Мета
Розширення доступу населення до споживчого кредитування	Збільшення числа ритейлерів, які пропонують придбання товару або послуги в кредит (торговельні мережі, туристичні фірми, будівельні компанії тощо) Активна пропозиція можливості придбання товарів (послуг) у кредит	Збільшити обсяги споживчого кредитування та перейти або максимально наблизитися до третього кластера
Підвищення довіри до банків із боку населення	Залучення зарубіжних кредитних установ (за умови, що капітал у банках буде не на 100 % іноземним) Страхування депозитних вкладів населення	
Стимулювання зростання обсягів споживчого кредитування	Створення власних регіональних банків Зниження заборгованості з виплати зарплат Запровадження спільних зарплатних проектів підприємств і комерційних банків	
Забезпечення економічного розвитку регіонів	Налагодження та активний розвиток ділових, торговельних відносин із регіонами України й сусідніми країнами	

В умовах економічного розвитку регіонів четвертого кластера можливий перехід областей у різні кластери. Наприклад, західним областям (Закарпатській, Тернопільській, Волинській, Івано-Франківській) за їхніми географічним положенням, культурними традиціями легше й доцільніше перейти в кластер, куди включена Львівська область (третій). Такий перехід сприятиме активнішому розвитку туристичної діяльності в цих регіонах. Поки що, станом на 01.04.2011, у Закарпатській, Волинській та Івано-Франківській областях зареєстровано лише по одному банку²⁰, що значно перешкоджає розширенню ринку споживчого кредитування на Заході України.

У Вінницькій, Черкаській, Кіровоградській, Житомирській, Миколаївській, Херсонській і Тернопільській областях не зареєстровано жодного комерційного банку²¹, тобто споживче кредитування здійснюється виключно філіальною мережею інших банків, що до певної міри зумовлює низькі обсяги кредитування. Між тим

²⁰ Офіційний сайт Національного банку України: [Електр. ресурс]. — <http://www.bank.gov.ua>.

²¹ Там само.

відкриття власних банків допоможе регіонам вийти на якісно новий рівень економічного розвитку.

У складі п'ятого кластера — Полтавська, Луганська, Запорізька області та АР Крим. У цих регіонах високий рівень навантаження зайнятого населення — 43—45 осіб на кожні 100 осіб наявного населення²². Значні обсяги заощаджень фізичних осіб пояснюються розвитком рекреаційної зони в Криму та промисловості в Луганській і Запорізькій областях.

Полтавська область трохи відстає від регіонів свого кластера, зокрема за обсягами споживчого кредитування. Це викликано високою концентрацією сільського населення в області та, відповідно, недоступністю кредитування для багатьох громадян. Так, за даними Держслужби статистики України, станом на 01.01.2011 на 1000 міських жителів у Полтавській області припадало 637 сільських²³. Водночас у Луганській — 153, в Запорізькій — 300, в АР Крим — 591. Незважаючи на високу концентрацію сільського населення в Криму, обсяги споживчого кредитування тут у 1,9 раза перевищували кредитування фізичних осіб у Полтавській області²⁴. Й це закономірно, адже АР Крим є потужною, розвинутою рекреаційною зоною, привабливим регіоном для туристів, що потребує інфраструктурного забезпечення.

На відміну від Криму на Полтавщині основною складовою курортного потенціалу є мінеральна вода Миргорода. Тому розглядати курортну діяльність області як вирішальний чинник підвищення обсягів споживчого кредитування є недоцільним. Треба розвивати інший напрям — розширення доступу сільського населення до банківських продуктів, у т. ч. до споживчого кредиту (табл. 7).

Таблиця 7. Управлінські заходи для областей п'ятого кластера

Управлінські заходи	Джерела реалізації	Мета
Розширення доступу сільського населення до послуг банківського споживчого кредитування	Активне поширення інформації про банківські кредитні програми (наприклад, із допомогою рекламних буклетів, оголошень у місцевих газетах) Консультування сільського населення щодо питань споживчого кредитування (візні зустрічі банківських співробітників із населенням тощо)	Збільшити обсяги споживчого кредитування та перейти або максимально наблизитися до четвертого кластера
Підвищення рівня життя населення	Розвиток агропромислового комплексу, основу якого становить сільське господарство Залучення інвесторів	

У сільській місцевості, як відомо, спостерігається низький рівень зайнятості населення, доходу громадян, бідність та ін. Подібні сільські населені пункти є депресивними, тобто такими, економічний стан яких із об'єктивних причин

²² Розраховано авторами за даними Держслужби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>).

²³ Офіційний сайт Державної служби статистики України: [Електр. ресурс]. — <http://www.ukrstat.gov.ua>.

²⁴ Офіційний сайт Національного банку України: [Електр. ресурс]. — <http://www.bank.gov.ua>.

істотно гірший від середнього по країні. Отже, невідкладним завданням є розробка програм, спрямованих на прискорення соціально-економічного розвитку, насамперед у депресивних регіонах, а також стимулювання купівельної спроможності сільських жителів.

Регіональні органи влади, на території котрих переважають депресивні населені пункти, повинні не лише намагатися усунути причини бідності населення, а й задіяти всі резерви, що допоможе підвищити соціально-економічний рівень життя сільського населення. Необхідно знайти унікальні пропозиції для інвесторів, щоб вони побачили потенційні ніші для розвитку бізнесу, що, у свою чергу, забезпечить підвищення рівня життя населення, в т. ч. за рахунок зростання популярності споживчого кредитування.

Підсумовуючи викладене, доходимо таких висновків. Кожен регіон України має свою специфіку, яка визначає рівень його соціально-економічного розвитку та особливості банківського споживчого кредитування. Кластеризація регіонів дала змогу визначити ці особливості, згрупувати регіони та сформулювати управлінські рішення щодо використання потенціалу споживчого кредитування для кожного кластера з урахуванням індивідуальних регіональних характеристик. Підвищення добробуту населення за рахунок зростання обсягів споживчого кредитування має забезпечуватися передусім завдяки вільному доступу до даного банківського продукту, врахуванню територіальних особливостей регіонів, комплексному розв'язанню регіональних проблем. Це сприятиме прогресивному розвитку банківської сфери України, зокрема сектору споживчого кредитування.